

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик дошкільної освіти

Дипломна робота (проект) магістра

з теми «**ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ДО ОВОЛОДІННЯ
ПИСЕМНИМ МОВЛЕННЯМ**»

Виконала: студентка 2 курсу,
групи DO1-M20
спеціальності 012 Дошкільна освіта
за освітньо-професійною програмою
Дошкільна освіта з додатковою
спеціальністю Початкова освіта
(денна форма навчання)
Ковальчук Альона Вікторівна

Керівник: **Каньоса Н. Г.**,
кандидат психологічних наук, доцент

Рецензент: **Столяренко О.Б.**,
кандидат психологічних наук, доцент

Кам'янець-Подільський – 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1 ПСИХОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА ОВОЛОДІННЯ ДОШКІЛЬНИКАМИ ЧИТАННЯМ І ПИСЬМОМ ЯК ОСНОВНИМИ ФОРМАМИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ	8
1.1 Історичний аспект вирішення питання формування психологічної готовності дітей дошкільного віку до оволодіння писемним мовленням	8
1.2 Розвиток графічних здібностей дітей у дошкільному віці.....	26
1.3 Психологічний аналіз сучасних підходів до формування навичок письма і читання в умовах традиційного виховання та навчання в дошкільних закладах освіти	29
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ ТА УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ОВОЛОДІННЯ ПИСЕМНИМ МОВЛЕННЯМ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ	34
2.1 Аналіз практичного досвіду підготовки дітей до оволодіння читанням і письмом в умовах суспільного дошкільного виховання.....	34
2.2 Методика і результати діагностичного дослідження рівня сформованості психологічної готовності до оволодіння писемним мовленням у дошкільників	38
2.3 Змістова характеристика та принципи побудови системи завдань для експериментального навчання дітей старшого дошкільного віку	49
2.4 Психологічні чинники оптимізації процесу формування психологічної готовності до оволодіння писемним мовленням.....	67
ВИСНОВКИ.....	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗДО – заклад дошкільної освіти

ЕГ – експериментальна група

КГ – контрольна група

ВСТУП

Актуальність дослідження. Важливою складовою психологічної готовності дошкільників до навчання в школі є розвиток форм писемного мовлення – читання і письма, від рівнів сформованості яких залежить загальний розумовий розвиток зростаючої особистості. На сьогодні актуальність питання формування психологічної готовності дітей до оволодіння писемним мовленням у школі пов'язана із завданнями розбудови та оновлення змісту освіти. У зв'язку з цим актуалізується питання щодо наступності дошкільного та шкільного навчання. У Законі «Про дошкільну освіту» йдеться про обов'язковість підготовки кожної дитини до систематичного навчання у школі. Така підготовка має на меті не тільки вироблення певних знань, вмінь і навичок дітей, а, більшою мірою, вона спрямована на загальний психічний розвиток особистості. Отже, перед дошкільною ланкою освіти постають завдання формування психологічної готовності дітей до навчання: розвитку їх пам'яті, мислення, мовлення, тобто розвитку загальних розумових здібностей, сформованість яких сприяє успішному засвоєнню якими шкільних предметів. За останні роки українськими вченими А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Зеленко, К. Крутій, В. Лихолетенко, Н. Орлановою, Н. Скрипченко, О. Хорошковською, Л. Шелестовою виконані роботи, які суттєво збагатили практику навчання читання і письму дошкільників. Питання підготовки дітей до опанування писемним мовленням як спеціальне навчальне завдання постало порівняно недавно – у 80-х роках минулого століття, хоча теоретично це питання розглядалося ще в 30-х-40-х роках цього століття. Так Л. Виготський та О. Леонтьєв вважали, що ознайомлення дошкільників з мовленнєвою дійсністю і її елементами є основою для подальшого розвитку їх писемного мовлення. Л. Виготський теоретично і експериментально розкрив складність розвитку функціонального використання знака (в тому числі і буквеного) в онтогенезі. Вчений показав, що становлення відношень між знаком і значенням у дошкільників проходить поступово.

Усвідомлення цих відношень можливе у дітей лише в результаті спеціального навчання, завдяки якому мовлення і його елементи стають для дитини предметом довільного використання.

Дослідження Д. Ельконіна, Л. Венгера, С. Карпової та їх співробітників показали, що вже в старшому дошкільному віці діти набувають необхідних умінь усвідомленого сприймання мовленнєвої дійсності на основі аналізу її елементів, але за умов навчання їх цьому за спеціальною програмою з урахуванням вікових можливостей дітей. Тридцятирічні практичні дослідження Ш. Амонашвілі засвідчили, що існують резервні можливості ефективної підготовки дітей старшого дошкільного віку до писемного мовлення: 1) завдяки створенню активного освітнього середовища у вигляді розвивального читання; 2) за умов дотримання правила – при навчанні не віддавати пріоритет традиційному формуванню техніки читання і письма; 3) в разі гуманного ставлення дорослих до результатів діяльності дітей.

Але разом з тим проблема формування у дітей шостого і сьомого років життя психологічної готовності до оволодіння писемним мовленням в психології розроблена ще недостатньо, зокрема не висвітлені такі її аспекти, як показники готовності дітей до оволодіння писемним мовленням, особливості застосування комплексного підходу до їх формування, шляхи активізації процесу засвоєння знань, умінь і навичок необхідних, для опанування дітьми в школі спілкуванням за допомогою писемних знаків. Ці та інші аспекти зазначеної проблеми потребують подальшого вивчення. Зокрема, спеціальну увагу необхідно приділити розкриттю умов підвищення ефективності підготовки дітей до оволодіння писемним мовленням в період переходу їх від дошкільного до шкільного навчання. Це й зумовило вибір теми нашого дослідження: «Формування психологічної готовності дітей старшого дошкільного віку до оволодіння писемним мовленням».

Мета дослідження. Визначити зміст та особливості формування готовності дітей до оволодіння писемним мовленням, психологічно обґрунтувати умови її ефективного становлення при переході від дошкільного до шкільного навчання.

Для досягнення зазначеної мети дослідження були поставлені такі **завдання**.

Визначити зміст психологічної готовності дітей до оволодіння писемним мовленням в школі.

Розробити показники готовності дітей до оволодіння писемним мовленням.

Виявити особливості та умови формування психологічної готовності дошкільників до писемного мовлення.

Розробити й апробувати систему завдань для ефективної підготовки старших дошкільників до оволодіння ними писемним мовленням за принципами розвивального навчання.

Об'єкт дослідження. Формування психологічної готовності дошкільників до шкільного навчання.

Предмет дослідження. Психологічна готовність до оволодіння писемним мовленням дітьми дошкільного віку.

У вирішенні поставлених завдань застосовувалися такі **методи дослідження**:

- теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми;
- контент-аналіз,
- спостереження,
- бесіда;
- констатувальний і навчальний експерименти;
- методи статистичної обробки одержаних експериментальних даних

Базою для експериментального дослідження виступили старші групи Дунаєвського ЗДО № 3 «Берізка» та Кам'янець-Подільського ЗДО № 19 «Калинка» Хмельницької області. Експериментом було охоплено 40 дітей старшого дошкільного віку.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та експериментальній апробації розробленого нами науково-методичного комплексу посібників («Підготовка старших дошкільників до оволодіння писемним мовленням»), «Я вчуся читати і писати», «Я вчуся писати елементи букв і цифр», «Щебетушечка» (методичний посібник і альбом розвивальних

вправ) спрямованих на актуалізацію процесу аналізу і узагальнення дітьми ознак елементів мовленнєвої дійсності, а саме: звуків, букв, слів, речень; завдань з паралельного навчання пізнавальному читанню і письму, з формування у дітей здатності абстрагуватися від співрозмовника і викладати мовленнєвий зміст з позиції читача; на розвиток уміння повно, розгорнено і логічно викладати зміст тексту, підбирати слова і конструювати речення, утримувати ті думки, які необхідно графічно оформити, а також вміння висловлювати свою думку доступними засобами (малюнком, умовними позначками, буквеними знаками).

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження апробовані в умовах практичної педагогічної роботи. Крім того, апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалося шляхом публікацій та доповідей на міжнародних (2), всеукраїнських (11) та регіональних (2) конференціях та семінарах.

Результати дослідження впроваджені у освітній процес Дунаєвецького ЗДО № 3 «Берізка» та Кам'янець-Подільського ЗДО № 19 «Калинка» Хмельницької області.

Публікації:

-Психологічні аспекти писемного мовлення дітей старшого дошкільного віку // Від творчого педагога до творчої дитини : гармонія партнерської взаємодії : зб. матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. / Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка. 2021.

Структура роботи: дипломна робота магістра складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

ВИСНОВКИ

1. Психологічна готовність дітей до школи становить складне утворення, важливим компонентом якого є готовність дітей дошкільного віку до оволодіння писемним мовленням. Сутність останньої полягає у здатності дітей до усвідомленого диференційованого сприймання і відтворення в усній формі (через читання, монологічне мовлення) і графічній – через малюнок, умовні позначки звуко-букв, буквені знаки мовленнєвої дійсності, представленої у вигляді букв, слів, речень, текстів.

2. Показниками психологічної готовності дітей до оволодіння писемним мовленням виступають:

- пізнавальний інтерес до друкованого слова та усвідомлення значення оволодіння ним у житті людини;

- розуміння друкованого слова, вміння повно, точно, розгорнено, логічно викласти свою думку словесно і графічно – малюнком, умовними позначками, буквеними знаками, орієнтуючись на умовного співрозмовника;

- уміння виділяти серед зображень предметної і мовленнєвої дійсності граматичні елементи й охарактеризувати їх з погляду форми і змісту.

3. Психологічними механізмами формування готовності дітей до оволодіння писемним мовленням виступає розвиток сенсорних і розумових дій дошкільників, як суб'єктів навчальної діяльності:

- формування аналітико-синтетичного сприймання і виділення з мовленнєвого потоку його елементів: звуків, букв, слів, речень;

- матеріалізації їх в усному мовленні та графічними засобами – малюнком, умовними позначками, буквеними знаками;

- розвиток внутрішніх механізмів пізнавальної діяльності на основі засвоєння алгоритмів аналізу, порівняння, узагальнення елементів мовленнєвої дійсності.

4. Умови формування достатнього рівня готовності дітей шостого і сьомого років життя до оволодіння писемним мовленням є такими:

– Забезпечення відповідної до цілей дослідження мотивації в процесі застосування ігрової, зображувальної, елементів навчальної діяльності.

– Оптимізація пізнавальної діяльності дошкільників стосовно мовленнєвої дійсності, яка досягається завдяки застосування спеціально змодельованих ігрових ситуацій, використання вправ на виділення з предметної і мовленнєвої дійсності граматичних елементів, використанню алгоритмів їх опису і порівняння.

– Проблематизація завдань із використанням граматичних елементів та вправляння дітей в різних видах продуктивної діяльності, які є адекватними як для вироблення графічних навичок письма, техніки читання, розуміння прочитаного тексту, так і розвитку здатності дошкільників до самостійного оперування елементарними мовленнєвими одиницями – буквами, словами, реченнями.

5. Теоретично розроблена та експериментально перевірена система завдань забезпечила розвивальний характер освітнього процесу оволодіння дошкільниками писемним мовленням і підвищила ефективність засвоєння дітьми необхідних ознак граматичних одиниць – звуку, букви, складу, речення – на основі їх аналізу та узагальнення. Завдяки впровадженню розробленої системи завдань у дошкільників з'явилася здатність до викладення мовленнєвого змісту з позиції читача, було сформоване вміння повно, розгорнено і логічно передавати зміст тексту, підбирати слова і конструювати речення, здатність вибірково утримувати зміст тих думок, які необхідно зафіксувати графічно. Сформовані уміння створили основу для переходу від орієнтовної частини мовленнєвої діяльності в дошкільному віці до виконавської (власне до оформлення письмово своїх думок і почуттів) в умовах шкільного навчання.

Разом з тим, наша робота не вичерпує всіх питань означеної проблеми. Окремі аспекти готовності дітей дошкільного віку до оволодіння писемним мовленням і умови активізації засвоєння читання та письма дошкільниками частково були висвітлені в нашому дослідженні. Подальшого вивчення вимагає проблема визначення змісту та методів корекційної роботи з підготовки дітей до оволодіння писемним мовленням у процесі здійснення індивідуального підходу до кожної дитини з урахуванням її індивідуальних особливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. Москва, 1995. С. 239–342.
2. Ананьев Б. Г. Анализ трудностей в процессе овладения детьми чтением и письмом // Психология чувственного познания. Москва, 1960. С. 56–86
3. Бабич Н. Д. Лінгвопсихологічні основи навчання і вивчення мови. Чернівці : Рута, 2000. 174 с
4. Баєв Б. Ф. Психологія внутрішнього мовлення. Київ : Рад. шк., 1966. 242 с.
5. Базовий компонент дошкільної освіти України : Наук. кер. : А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф., д-р пед. наук.; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. Київ : Видавництво, 2021. 26 с. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini> (дата звернення: 10.09.2021).
6. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посіб. Київ : ІЗМН, 2008. 204 с.
7. Бібік Н.М. Формування пізнавальних інтересів першокласників // Навчання і виховання учнів 1 класу : метод. посібник для вчителів / Упор. О.Я. Савченко. Київ : Початкова школа, 2002. С. 100-116.
8. Блонский П. П. Педология / Под ред. В.А. Слостенина. Москва : ВЛАДОС, 2005. 288 с.
9. Богуш А, Монке О. Формування оцінно-етичних суджень у дітей старшого дошкільного віку. Одеса : ПНЦ АПНУ, 2002. 239 с.
10. Богуш А. Мовленнєвий компонент дошкільної освіти. Одеса : Ярослав, 2004. 176 с.
11. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей від народження до 7 років.

- Монографія. 2-ге вид. Київ : Слово, 2010. 374 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1795100/> (дата звернення: 8.07.2021).
12. Богуш А. М., Гавриш Н. В. Дошкільна лінгводидактика : Теорія і методика навчання дітей рідної мови : Підручник / За ред. А. М. Богуш. Київ : Вища шк., 2007. 542 с. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk727623.pdf> (дата звернення: 18.04.2021).
  13. Богуш А., Луцан Н. Мовленнєво-ігрова діяльність: мовленнєві ігри, ситуації, вправи : навч.-метод. посіб. 2-ге, допов. Київ : Слово, 2012. 304 с.
  14. Божович Л. И. Избранные психологические труды : Проблемы формирования личности / Под ред. Д.И. Фельдштейн. Москва : Междунар. пед. акад., 2005. 209 с.
  15. Булаховський Л.А. Психологія мови // Вибр. тв.: В 5 т. Київ : Наук. думка, 2005. Т. 1. С. 91-97.
  16. Ваганова Н. А. Розуміння старшими дошкільниками нової інформації у вербальній і візуальній формах : Автореф. дис...канд. псих. наук. Київ, 2006. 20 с.
  17. Варзацька Л. О. Рідна мова й мовлення. Розвивальне навчання в початкових класах. Кам'янець-Подільський : Абетка, 2001. 228 с.
  18. Вашуленко М. С. Перспективність і наступність у мовленнєвому розвитку дошкільників та учнів першого класу // Дитинство : наступність і перспективність у навчанні й вихованні дітей дошкільного та молодшого шкільного віку : [Зб.] / Укл. Д. С. Мазоха, О. О. Борисова, Н.В. Ігнатенко. Переяслав-Хмельницький, 2000. С. 138-140.
  19. Вашуленко М. С. Теорія і практика навчання української мови у 4-річній початковій школі. Київ : Освіта, 2002. 216 с.
  20. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Київ : Либідь, 2003. 367 с.
  21. Выготский Л. С. Мышление и речь. Избранные психологические исследования. Москва : Наука, 1956. С. 39–386. URL: <https://www.twirpx.com/file/1607988/> (дата звернення: 16.09.2021).
  22. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии. Санкт-Петербург : Союз, 1997. 220 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1607988/> (дата звернення: 16.03.2021).

23. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва, 1967. 286 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/1607988/> (дата звернення: 16.03.2021).
24. Гавриш Н. Развитие зв'язного мовлення дошкільнят : Навч.-метод. посіб. Київ : Шкільний світ, 2006. 119 с.
25. Гавриш Н. Художнє слово і дитяче мовлення. Київ : «Редакції загальнопедагогічних газет», 2005. 128 с.
26. Гавриш Н.В. Развитие мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному віці. Донецьк : ТОВ Либідь, 2004. 218 с.
27. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 139 с.
28. Гвоздев А.Н. Вопросы изучения детской речи. Москва : АПН РСФСР, 1961. 417 с.
29. Гончаренко А. Сучасні підходи до розвитку мовлення дітей // Дошкільне виховання. 2004. № 7. С. 22–23.
30. Гурьянов Е. В. Психология обучения письму. Формирование графических навыков письма. Москва, 1999. 261 с.
31. Дуткевич Т.В. Психологія дитяча : навч. посіб. 2-ге вид., стер. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнко, 2016. 347 с.
32. Эльконин Д. Б. Развитие речи в дошкольном возрасте. Москва, 2004. 214 с.
33. Эльконин Д. Б. Как учить детей читать. Москва, 1976. 64 с.
34. Эльконин Д. Б. Некоторые вопросы диагностики психического развития детей // Диагностика учебной деятельности и интеллектуального развития детей. Москва, 1981. С. 6.
35. Жинкин Н. И. Речь как проводник информации. Москва : Наука, 1982. 159 с.
36. Запорожец А. В. Психология восприятия ребёнком-дошкольником литературного произведения. Избранные психологические труды / под. ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко. : В 2-х т. Т. 1. Психическое развитие ребёнка. Москва : Педагогика, 1986. 320 с. URL: http://publ.lib.ru/ARCHIVES/Z/ZAPOROJEC_Aleksandr_Vladimirovich/_Zaporojec_A.V..html (дата звернення: 21.09.2021).

37. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. Москва : Московский психолого-социальный институт, Воронеж : НПО : МОДЭК, 2001. 432 с.
38. Калмикова Л. О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей : психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти : Навч. посіб. для студ. ВНЗ. Київ : НМЦВО, 2003. 300 с.
39. Карпинская Н. С. Художественное слово в воспитании детей (ранний и дошкольный возраст). Москва : Педагогика, 1972. 150 с.
40. Карпова С. Н. Осознание словесного состава речи ребенком дошкольного возраста // Вопросы психологии. 2005. № 4. С. 43–56.
41. Кеэс П. Я. К разработке диагностических тестов интеллектуального развития шестилетних детей // Вопросы психологии. 1999. № 6. С. 43–50.
42. Комарова Т. С. Формирование графических навыков у дошкольников. Москва, 2002. С. 58–86.
43. Колобова И. Н. Особенности ориентировки на слово у детей. Москва, 1978. 166 с.
44. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. П. Проколієнко. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.
45. Котик Т. Українська дошкільна лінгводидактика : історія, здобутки, перспективи. Одеса : СВД М.П.Черкасов, 2004. 296 с.
46. Крутій К. Л., Лопатинська Л. А., Маковецька Н. В. Вчимося мови та розмови, або українська мова разом із матусею. Запоріжжя : Просвіта, 1999. 336 с.
47. Кузьменко В. У., Побірченко Н. А. Самостійність як складова індивідуального розвитку особистості // Актуальні проблеми психології. Том. IV. Актуальні проблеми генези особистості в контексті навчання і виховання (збірник наукових статей) / за заг. ред. С. Д Максименка. Київ : Нора-прінт, 2001. С. 88–91.
48. Левина Р. Е. Нарушение письма у детей с недоразвитием речи. Москва, 1982. С. 32–36.
49. Леонтьев А. А. Основы психолінгвістики. Москва : Смысл, 1999. 287 с.

50. Лурия А.Р. Язык и сознание / Под ред. Е.Д. Хомской. Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. 416 с. URL: <https://rus.1sept.ru/article.php?ID=200204009> (дата звернення: 10.06.2021)
51. Луцан Н. І. Методика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку за текстами українських народних ігор : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 1995. 185 с.
52. Люблінська Г. О. Дитяча психологія. Київ : Вища школа, 1994. 355 с.
53. Максименко С. Д. Изучение учителем психического развития шестилетних учащихся : Методические рекомендации. Київ. 1984, 103 с.
54. Максименко С. Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. НДІ психології. Київ, 1990. 239 с.
55. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі : навч. посібник / А. М. Богуш, Н. П. Орланова, Н. І. Зеленко, З. К. Лихолєтова. Київ : Вища школа, 1992. 414 с. URL: <https://www.twirpx.com/file/2791808/> (дата звернення: 27.04.2021).
56. Методичні рекомендації до Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти 2021р.) <https://osvita.ua/doc/files/news/815/81519/6050be86b4f68482865820.pdf> (дата звернення: 27.05.2021).
57. Павелків Р., Цигипало О. Дитяча психологія : Підручник. 2-ге вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 400 с.
58. Пиаже Ж. Речь и мышление ребенка. Санкт-Петербург : Союз, 1997. 254 с. URL: https://bookap.info/clasik/zhan_rech_i_myshlenie_rebenka_1923/ (дата звернення: 17.04.2021).
59. Поніманська Т. Дошкільна педагогіка : підручник. 3-тє вид., випр. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
60. Програми розвитку, виховання і навчання дітей дошкільного віку <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/programi-rozvitku-ditej> (дата звернення: 18.06.2021).
61. Психологічний словник. URL: https://web.posibnyky.vntu.edu.ua/icgn/8prishak_osnovy_psiholog_pedagogiki/slov.htm (дата звернення: 18.06.2021).

62. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург : Питер, 2003. 713 с. URL: <http://www.marsexx.ru/etika.html> / (дата звернення: 15.04.2017).
63. Савельева В. С. Психолого-педагогічні умови формування навичок писемного мовлення у дітей старшого дошкільного віку : дис. ....канд.. психол. наук. Київ, 1998. 178 с.
64. Сакулина Н. П. Рисование в дошкольном детстве. Москва, 1995. 213 с.
65. Салмина Н. Г. Знак и символ в обучении. Москва, 1988. 228 с.
66. Сохин Ф.А. Психолого-педагогические условия развития речи дошкольников в детском саду // Повышение эффективности воспитательно-образовательной работы в дошкольных учреждениях. Москва, 1988. С. 37-45.
67. Степанова О. І. Активізація пізнавальної діяльності дошкільників у процесі засвоєння лексики рідної мови // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти. Зб. наук. праць. Рівне, 2005, Вип. 31. С. 37–40.
68. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибр. Твори : В 5 т. Т. 3. Київ, 1977. С. 32.
69. Труве Э. И. Некоторые особенности ориентировки дошкольников на фонематическую сторону речи // Психологические исследования. Вып. 6. Москва, 1976.
70. Урунтаева Г. А., Афонькина Ю. А. Практикум по детской психологии. Москва, 1995. 290 с.
71. Феофанов М. П. Психология письма. Москва, 1990. 100 с.
72. Флёрина Е. А. Эстетическое воспитание дошкольника / Под ред. В. Н. Шацкой. Москва : АПН РСФСР, 1961. 334 с.
73. Чамата П. Р. Роль мови в формуванні самосвідомості у дітей // Дошкільне виховання. 2000. № 10. С. 32–43.
74. Швачкин Н. Х. Развитие речевых форм у младшего дошкольника // Вопросы психологии ребенка дошкольного возраста. Москва, 1999. С. 56–64.
75. Юриста В. А., Терещук М. О. Перспективне планування роботи з дітьми 1 молодшої групи : Метод. посібник. Тернопіль : Мальва-ОСО, 2004. 88 с.